

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

AON wewn. 5090/98

Mirosław KARBOWSKI

**PODSTAWY
RACHUNKOWOŚCI WOJSKA**

Materiały i studia

Nr 5(54)98

1998

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

**WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY
INSTYTUT NAUK EKONOMICZNYCH**

AON wewn. 5090/98

Mirosław KARBOWSKI

PODSTAWY RACHUNKOWOŚCI WOJSKA

MATERIAŁY I STUDIA

Nr 5(54)98

WARSZAWA

1998

WSTĘP

Opracowanie ma na celu przedstawienie istoty rachunkowości finansowej oraz zasad i reguł nią rządzących.

Rachunkowość finansowa jest podstawowym ogniwem rachunkowości jako dyscypliny naukowej i praktycznej; systemem, który rozpoczyna od pomiaru, udokumentowania i księgowego ujęcia operacji gospodarczych, a kończy sporządzaniem, zbadaniem i zatwierdzeniem sprawozdania finansowego.

Przybliżenie tych zagadnień pracownikom resortu Obrony Narodowej stało się pilną potrzebą, zrodzoną wprowadzeniem do sił zbrojnych ewidencji ilościowo-wartościowej z dniem 1 stycznia 1998 r. Oznacza to generalną przebudowę systemu informacji ekonomicznej zarówno w skali całych sił zbrojnych, jak i wojskowych jednostek organizacyjnych zobowiązanych do prowadzenia rachunkowości. Ewidencja ta, tak w ramach ogólnych rozwiązań, jak i w zakresie wielu zagadnień szczegółowych jest oparta na obowiązującym prawie powszechnych w tym zakresie, a w szczególności na ustawie z 29 września 1994 r. o rachunkowości. Dlatego omówienie tej problematyki stało się koniecznością.

Opracowanie podzielono na dwie autonomiczne części. Niniejsza część, którą należy traktować jako część pierwszą, zawiera sześć rozdziałów. Rozdział 1. obejmuje wiadomości o podmiocie i przedmiocie rachunkowości, klasyfikację podmiotów gospodarczych oraz wykaz podmiotów obowiązanych do prowadzenia rachunkowości. Rozdział 2. zawiera charakterystykę funkcji rachunkowości, jej strukturę oraz procedury związanych z harmonizacją i standaryzacją rachunkowości w otoczeniu międzynarodowym i globalnym. W rozdziale 3. przedstawiono ogólne wiadomości o rachunkowości, a więc jej zasady, reguły i podstawy prawne określające ramy konstrukcyjne systemów rachunkowości w poszczególnych podmiotach gospodarczych. W rozdziale 4. scharakteryzowano istotę majątku będącego w dyspozycji podmiotów gospodarczych

i przeprowadzono jego klasyfikację. Rozdział 5. obejmuje opis źródeł finansowania majątku oraz ich klasyfikację. Rozdział 6. (ostatni tej części opracowania) zawiera omówienie podstawowego dokumentu sprawozdań finansowych – bilansu.

Natomiast w kolejnym opracowaniu, które zostanie opublikowane w kolejnej edycji Materiałów i Studiów, zostaną zaprezentowane szczegółowe zasady i rozwiązania obowiązujące w zakresie ewidencji operacji gospodarczych, z uwzględnieniem rozwiązań powszechnych oraz rozwiązań obowiązujących tylko w siłach zbrojnych.

Podstawową literaturą wykorzystaną do zaprezentowania problematyki opracowania są monografie dotyczące rachunkowości finansowej. Najważniejsze z nich zostały przytoczone w tekście w postaci przypisów.

Zamiarem autora było dopełnienie opracowania, które spełniałoby rolę pomocy dydaktycznej i poradnika praktycznego. Przedstawione w nim przykłady mają zadanie umożliwić zrozumienie szczególnie trudnych zagadnień oraz ułatwić samodzielne studiowanie.

Prezentowany materiał jest syntezą problematyki, którą się zajmuje rachunkowość finansowa.

1. WIADOMOŚCI OGÓLNE

Rachunkowość jest jedną z najstarszych dyscyplin ekonomicznych i jak każda dyscyplina naukowa posiada swój podmiot i przedmiot badań.

Podmiotem rachunkowości jest każda jednostka gospodarcza prowadząca rachunkowość, niezależnie od typu działalności (produkcja, handel, usługi) i procesów gospodarczych w niej występujących.

Jednostki te mogą przyjmować różną formę prawną i organizacyjną, i występować jako:

- przedsiębiorstwa komunalne i państwowe,
- spółki (handlowe, cywilne),
- spółdzielnie,
- osoby fizyczne,

a w resorcie obrony narodowej (podobnie jak w pozostałych resortach i instytucjach stanowiących sferę budżetową):

- przedsiębiorstwa państwowe podległe ministrowi obrony narodowej,
- wojskowe jednostki budżetowe,
- wojskowe zakłady budżetowe,
- gospodarstwa pomocnicze.

Wszystkie te podmioty gospodarcze, z punktu widzenia prawa w tym zakresie, mogą być:

- zobowiązane do prowadzenia rachunkowości,
- zobowiązane do prowadzenia rachunkowości w formie uproszczonej,
- zwolnione z obowiązku prowadzenia rachunkowości.

Do podmiotów zobowiązanych ustawą do prowadzenia rachunkowości zalicza się¹:

---

¹ Art. 2, ust. 1. ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. 1994 nr 121, poz. 591, z późniejszymi zmianami).

1. Spółki prawa handlowego i prawa cywilnego. Wyjątek stanowią osoby fizyczne i mniejsze spółki, o których mowa w pkt. 3.

2. Inne osoby prawne, z wyjątkiem Skarbu Państwa i Narodowego Banku Polskiego.

3. Osoby fizyczne i spółki cywilne osób fizycznych, jeżeli ich przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wynoszą co najmniej 400 000 ECU. Podmioty te mogą stosować zasady rachunkowości określone ustawą nawet przy obrotach niższych od tej kwoty, jednakże osoba ta lub spółka przed rozpoczęciem roku obrotowego ma obowiązek zawiadomić właściwy Urząd Skarbowy w sprawach opodatkowania podatkiem dochodowym, że będzie prowadzić rachunkowość zgodnie z ustawą.

4. Podmioty działające na podstawie prawa bankowego, prawa o publicznym obrocie papierami wartościowymi i funduszach powierniczych, przepisów o funduszach inwestycyjnych, przepisów o działalności ubezpieczeniowej lub przepisów o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych bez względu na wielkość przychodów.

5. Jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej, z wyjątkiem spółek, o których mowa w pkt. 1 i 3.

6. Państwowe i gminne jednostki budżetowe i ich gospodarstwa pomocnicze, zakłady budżetowe, państwowe i gminne fundusze celowe oraz gminy i ich związki. Do jednostek tych nie stosuje się przepisów ustawy o zasadach sporządzania sprawozdań finansowych i obowiązku ich badania przez biegłych rewidentów.

7. Zagraniczne osoby prawne, zagraniczne jednostki nie posiadające osobowości prawnej oraz zagraniczne osoby fizyczne, prowadzące na terytorium RP działalność osobiście lub przez osobę upoważnioną albo też przy pomocy pracowników. Uregulowania prawne odnoszone są do działalności na terytorium RP bez względu na wielkość przychodów,

8. Inne jednostki, nie wymienione dotychczas, o ile otrzymują one na realizację zadań zleconych dotacje albo subwencje z budżetu państwa,

budżetów gmin lub funduszy celowych, pod warunkiem, że zostały im przyznane od początku roku obrotowego.

Przedmiotem rachunkowości są wszystkie procesy i zjawiska gospodarcze występujące w jednostkach gospodarczych, związane z ruchem obrotowym środków gospodarczych oraz ich finansowaniem.

Rachunkowość jest segmentem rozbudowanego systemu informacji zarządczej, służącemu wspomaganiu procesów decyzyjnych każdego pojedynczego podmiotu gospodarczego. Można ją zdefiniować jako „wieloaspektowy rachunek problemowy² oparty na „[...] pomiarze, rejestracji, grupowaniu, prezentacji i interpretacji określonych zjawisk ekonomicznych”³ występujących w podmiocie i związanych z procesami zaopatrzenia, produkcji, zbytu i finansowania.

Organizacja rachunkowości w podmiocie gospodarczym zależy od jego formy organizacyjno-prawnej, rozmiarów i przedmiotu działalności oraz potrzeb decyzyjnych.

2. FUNKCJE I STRUKTURA RACHUNKOWOŚCI

Rachunkowość spełnia szereg funkcji, nabierających szczególnego znaczenia w warunkach gospodarki rynkowej, z których najważniejszą jest **funkcja informacyjna**, ukierunkowująca ją na potrzeby decyzyjne i rozliczanie kadry zarządzającej podmiotem gospodarczym z osiągniętych przez nią wyników finansowych, efektywności wykorzystania jego majątku oraz pozycji rynkowej, a także na potrzeby jego otoczenia (właścicieli, inwestorów, kontrahentów, instytucji publiczno-prawnych, banków, ubezpie-

---

² E. Burzym: *Problemy dydaktyczne akademickiego kursu rachunkowości przedsiębiorstw*. W: „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP” 1987 nr 4, Warszawa 1987.

³ Por. *Mała encyklopedia rachunkowości*, Warszawa, PWE 1964, s. 575.

czyteli, pracowników itp.)⁴.

Jeżeli konstrukcja systemu rachunkowości umożliwia prawidłową realizację funkcji informacyjnej, to spełnia on jednocześnie dodatkowe, następujące funkcje szczegółowe:

1) **kontrolną** (lub **kontroli wewnętrznej**), rozumianą jako ochrona majątku podmiotu i realizowaną za pomocą określonych środków i reguł postępowania (np. inwentaryzacji, konieczności dokumentowania każdej operacji gospodarczej). Obejmuje ona:

a) rozpoznawanie zamierzeń gospodarczych i obowiązujących w tym zakresie norm prawnych,

b) generowanie informacji o realizacji zamierzonych celów tej działalności,

c) analizę informacji przez ośrodki zarządzające i porównanie wyników rzeczywistych z założonymi,

d) określenie i wprowadzenie korekt w razie stwierdzenia odchyłeń od pożądaných wyników;

2) **sprawozdawczą**, związaną ze sporządzaniem zróżnicowanych co do formy i stopnia szczegółowości okresowych i bieżących zestawień i sprawozdań finansowych dla potrzeb wewnętrznych i dla potrzeb otoczenia.

3) **analityczną**, związaną z analizą i interpretacją sprawozdań finansowych. Funkcja ta, wykorzystując dane zawarte w sprawozdaniach do bieżącej oceny działalności podmiotu gospodarczego, ustalając przyczyny odchyłeń od stanów pożądaných, ułatwia kierownikom wszystkich szczebli zarządczych podejmowanie optymalnych decyzji ukierunkowanych na wzrost efektywności procesów ekonomicznych zachodzących w podmiocie.

4) **dowodową**, związaną z wykorzystaniem urządzeń i dowodów księgowych, jako wiarygodnych dokumentów w postępowaniach spornych, podatkowych czy sądowych. Bazuje ona na obowiązku dokumentowania każdej operacji gospodarczej oddzielnym dowodem księgowym, który

---

⁴ Zob. M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska, I. Olchowicz: *Rachunkowość finansowa*. Część 1. Wykład. Warszawa, DIFIN 1996, s. 13.

stanowi podstawę zapisu księgowego i który powinien być archiwowany (przez czas określony prawem).

5) **statystyczną**, związaną ze sporządzaniem sprawozdań statystycznych umożliwiających agregację wyników działalności dla całych branż i działów gospodarki narodowej (w zależności od potrzeb agregacja może być dokonywana na poziomie mikro-, mezo- i makroekonomicznym).

Na rachunkowość w ujęciu klasycznym (statycznym) składa się:

1. **Księgowość** (rozumiana często jako prowadzenie ksiąg handlowych) – stanowiąca część rejestracyjną systemu i tworząca bazę danych dla wszystkich jego podsystemów. Odzwierciedla ona w mierniku pieniężnym stan finansowo-rzeczowy podmiotu i zachodzące w nim zmiany przez ciągłe ewidencjonowanie wszystkich zjawisk i zdarzeń gospodarczych wywołujących te zmiany.

2. **Rachunek kosztów** – określany jako „[...] ogół działań zmierzających do odzwierciedlenia procesu zaopatrzenia, produkcji i zbytu w przedsiębiorstwie, przez ujęcie, zgrupowanie i interpretację w stosowanych przekrojach kosztów własnych wytworzenia i zbytu produktów pracy działalności przedsiębiorstwa mierzonych ilościowo i wartościowo za pewien okres w celu uzyskania możliwie wszechstronnych informacji potrzebnych dla ustalenia wyników i kierowania przedsiębiorstwem [...]”⁵.

3. **Sprawozdawczość finansowa** – obejmująca zestaw informacji generowanych dla potrzeb otoczenia w formie ściśle określonych prawem dokumentów sprawozdawczych. Informacje te są ujednolicone po względem tematycznym i uzyskiwane z podsystemu księgowości oraz rachunku kosztów (kalkulacji) i służą zarówno potrzebom wewnętrznym, jak i szeroko rozumianego otoczenia podmiotu gospodarczego.

Części składowe rachunkowości przybierają postać jej podsystemów, ale podsystemów mających nieostre granice, tzn. wzajemnie się przenikających.

---

⁵ Z. Fedak: *Rachunek kosztów produkcji przemysłowej*, Warszawa, PWE 1962, s. 8.

Współcześnie rachunkowość nabrała charakteru aktywnego narzędzia zarządzania, od którego się oczekuje informacyjnego wspomaganie decyzji związanych nie tylko z bieżącym zarządzaniem, ale także z przyszłością podmiotu gospodarczego (a to wymaga antycypowania zjawisk i zdarzeń gospodarczych, które mogą wystąpić w podmiocie w bardziej lub mniej odległej przyszłości). Z tego powodu jej struktura klasyczna (statyczna) stała się strukturą niewystarczającą. Dlatego strukturę rachunkowości coraz częściej się także określa w ujęciu dynamicznym. W tym ujęciu rachunkowość można podzielić na trzy wyraźnie zarysowane etapy tworzenia informacji ekonomicznej:

- 1) gromadzenie danych opartych na dokumentach pierwotnych,
- 2) przetwarzanie zgromadzonych danych,
- 3) agregowanie, prezentowanie i interpretacja zgromadzonych i przetworzonych danych.

Ta zmiana zakresu rachunkowości spowodowała rozróżnianie:

– **rachunkowości finansowej** – zajmującej się dostarczaniem informacji ekonomicznej (szczególnie o sytuacji rzeczowo-finansowej podmiotu gospodarczego i osiągniętego przezeń wyniku finansowego na działalności gospodarczej), głównie dla potrzeb otoczenia,

– **rachunkowości zarządczej** – koncentrującej swoją uwagę na zaspokajaniu potrzeb informacyjnych kierownictwa (zarządu) podmiotu w zakresie bieżącego i strategicznego zarządzania.

Takie rozróżnienie nie ma jednak nic wspólnego z wyodrębnieniem się dwóch samodzielnych dyscyplin naukowych. **Rachunkowość jest jedna i oznacza „[...] ogół metod i zabiegów rachunkowych, systematycznych i dorywczych, stosowanych w przedsiębiorstwie celem stworzenia podstaw dla decyzji kierowniczych”⁶.**

---

⁶ S. Skrzywan: *Rachunkowość w przedsiębiorstwie przy gospodarce planowej. Cele i funkcje*, Warszawa 1948, s 11.

Główne różnice pomiędzy rachunkowością zarządczą a rachunkowością finansową można zobrazować tabelą.

Tabela 1. Porównanie rachunkowości zarządczej z rachunkowością finansową

Kryterium porównawcze	Rachunkowość zarządcza	Rachunkowość finansowa
Użytkownicy	Menedżerowie różnych szczebli i poziomów zarządzania	Zewnętrzni partnerzy, inwestorzy, rząd, organizacje menedżerów, zarząd i pracownicy
Dowolność rozwiązań	Nie ograniczona przepisami Kryteria kosztów i cen dla polepszenia decyzji	Standardy, dyrektywy, ustawa o rachunkowości, rozporządzenia
Zastosowanie użytkowe	Pomiary i raporty przydatne przy podejmowaniu decyzji	Mierzy i obserwuje zjawiska ekonomiczne kompletnie i kompleksowo. Użyteczność drugorzędna dla bieżącego zarządzania
Główny podział czasowy	Przyszłość: używane są plany na równi z przeszłością	Orientacja na przeszłość – porównanie stanów rzeczywistych z pożądanymi
Częstotliwość	Zmienna: lata, miesiące, dekady, dni i godziny	Mniej zmienna: rok, kwartał
Sprawozdania	Szczegółowe	Sumaryczne, syntetyczne
Przedmiot, metody	Nieostro określone Ekonomia, decyzje i zastosowanie interdyscyplinarne	Ostro zakreślone Mniej się wykorzystuje uboczne dyscypliny

Źródło: Z. Messner, *Podręcznikowe materiały pomocnicze Wyższej Szkoły Społeczno-Ekonomicznej*. Zeszyt 1. Warszawa, WSSE 1998, s. 9.

Wraz z rozwojem gospodarki rynkowej, rynku kapitałowego i swobodnego przepływu kapitałów przez granice krajów i kontynentów, w odniesieniu do rachunkowości i generowanej przez nią informacji wystąpiły określone postulaty wymuszające potrzebę:

– zachowania porównywalności danych objętych ewidencją w czasie i przestrzeni (krajowej i międzynarodowej);

– jednoznacznej interpretacji informacji finansowych generowanych przez system rachunkowości;

– rzetelności i wiarygodności danych księgowych⁷.

Potrzeba ta wymusiła konieczność tworzenia międzynarodowych standardów rachunkowości, rozumianych jako wzorzec, norma lub zasada, uwzględnianych przy opracowywaniu standardów narodowych. Są one opracowywane przez utworzony w roku 1973 Międzynarodowy Komitet Standardów Rachunkowości (International Accounting Standards Committee - IASC) i akceptowane (na zasadzie dobrowolności) przez określone narodowe środowiska zawodowych księgowych.

Na treść każdego standardu składają się następujące elementy:

- a) wprowadzenie (w tym definicja pojęć);
- b) wyjaśnienia;
- c) omówienie;
- d) data obowiązywania standardu.

Dotychczas zostały opracowane i opublikowane następujące standardy (ta lista jest otwarta i z biegiem czasu może być rozszerzana o międzynarodowe unormowania kolejnych zagadnień z zakresu rachunkowości):

MSR 1 Prezentacja polityki prowadzenia rachunkowości,

MSR 2 Wycena i prezentacja zapasów według kosztów historycznych
(zmodyfikowany w roku 1993),

MSR 3 Skonsolidowane sprawozdania finansowe,

MSR 4 Amortyzacja,

MSR 5 Informacje prezentowane w sprawozdaniach finansowych,

MSR 6 Uwzględnianie zmian cen,

MSR 7 Sprawozdanie o zmianach sytuacji finansowej,

MSR 8 Pozycje nietypowe i dotyczące okresów przeszłych oraz zmiany
w polityce prowadzenia rachunkowości,

MSR 9 Działalność badawczo-rozwojowa,

---

⁷ Zob. *Rachunkowość finansowa*. Red. Z. Luty. Warszawa, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce 1995, s. 49.

- MSR 10 Zdarzenia warunkowe oraz zdarzenia, które następują po dacie bilansu,
- MSR 11 Kontrakty budowlane (zmodyfikowany w roku 1993),
- MSR 12 Podatek dochodowy,
- MSR 13 Prezentacja bieżących aktywów i bieżących zobowiązań,
- MSR 14 Informacje finansowe o segmentach przedsiębiorstwa,
- MSR 15 Informacje o skutkach zmian cen,
- MSR 16 Rzeczowy majątek trwały,
- MSR 17 Leasing,
- MSR 18 Uznawanie przychodów (zmodyfikowany w roku 1993),
- MSR 19 Świadczenia emerytalne w sprawozdaniach finansowych pracodawców,
- MSR 20 Dotacje rządowe i informacje o pomocy rządowej,
- MSR 21 Skutki zmian kursów walut obcych (zmodyfikowany w roku 1993),
- MSR 22 Połączenia przedsiębiorstw (zmodyfikowany w roku 1993),
- MSR 23 Kapitalizacja kosztów pożyczek (zmodyfikowany w roku 1993),
- MSR 24 Informacje o przedsiębiorstwach powiązanych,
- MSR 25 Lokaty kapitałowe,
- MSR 26 Rozliczanie i prezentacja programów świadczeń emerytalnych,
- MSR 27 Skonsolidowane sprawozdania finansowe i lokaty kapitałowe w spółkach zależnych,
- MSR 28 Lokaty kapitałowe w spółkach stowarzyszonych,
- MSR 29 Sprawozdawczość finansowa przy hiperinflacji,
- MSR 30 Sprawozdania finansowe banków i pokrewnych instytucji finansowych,
- MSR 31 Udziały w joint-ventures (wspólnych przedsięwzięciach gospodarczych).

Kolejną organizacją zajmującą niepoślednie miejsce w harmonizowaniu wzorców rachunkowości w otoczeniu międzynarodowym jest Unia Europejska (dawniej EWG), która wydała (poddane wcześniej dyskusji i uwagom ze strony krajów członkowskich) standardy, noszące nazwę dy-

rektyw i różniące się od Międzynarodowych Standardów Rachunkowości tym, że mają moc obowiązującą we wszystkich krajach członkowskich (w Polsce są one uwzględniane na zasadzie dobrowolności).

Definicja dyrektyw jest podobna do pojęcia standardów rachunkowości. Są one zalecanymi lub obligatoryjnymi wzorcami narodowych rozwiązań rachunkowych. Do podstawowych dyrektyw z zakresu rachunkowości można zaliczyć:

1. Dyrektywę IV nr 78/600/EWG z 25 lipca 1978 r. w sprawie rocznych jednostkowych sprawozdań finansowych spółek.

Wszystkie spółki objęte tą dyrektywą mają obowiązek zbadania rocznego sprawozdania finansowego przez wykwalifikowanego profesjonalistę (biegłego). Biegły rewident jest ponadto obowiązany zweryfikować spójność sprawozdania z działalności z rocznym sprawozdaniem finansowym jednostki.

2. Dyrektywę VII nr 83/349/EWG z 13 czerwca 1983 r. w sprawie skonsolidowanych sprawozdań finansowych spółek.

Obejmuje ona warunek badania sprawozdań wszystkich jednostek sporządzających skonsolidowane sprawozdania finansowe na podstawie tej dyrektywy. Jej rozszerzenie stanowi Dyrektywa nr 86/635/EWG z 18 grudnia 1983 r. w sprawie rocznych sprawozdań banków i innych instytucji finansowych oraz Dyrektywa nr 91/674/EWG z 19 grudnia 1991 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań zakładów ubezpieczeń, wprowadzająca wymóg badania przez wykwalifikowanego profesjonalistę sprawozdań rocznych i skonsolidowanych dla wszystkich jednostek nią objętych.

3. Dyrektywę VIII nr 84/253/EWG z 10 kwietnia 1984 r. w sprawie osób odpowiedzialnych za przeprowadzenie ustawowego badania dokumentacji księgowej.

Określa ona w stosunku do osoby spełniającej funkcję biegłego rewidenta, m.in. wymogi kwalifikacyjne z jednej strony oraz warunki składające się na spełnienie przez niego takich cech, jak prawość i niezawisłość

z drugiej strony. Mimo iż proces międzynarodowej standaryzacji i harmonizacji systemów rachunkowości jest procesem permanentnym, przynoszącym bieżące efekty w postaci kolejnych standardów lub dyrektyw, podstawowe znaczenie mają zawarte w ustawach, rozporządzeniach lub ustaleniach fachowych organów nierządowych **krajowe normy rachunkowości**, które w zależności od stopnia uwzględnienia wyżej wymienionych standardów i dyrektyw znoszą lub utrzymują różnice występujące w systemach rachunkowości różnych krajów.

3. ZASADY I REGULY RACHUNKOWOŚCI

Normy i wzorce rachunkowości tak w wydaniu europejskim, jak i krajowym, uwzględniają (przynajmniej w Polsce) identyczne, nadrzędne zasady określające podstawowe wymagania w konstruowaniu systemów rachunkowości. Ich lista może być bardziej lub mniej szczegółowa, ale powinna obejmować przynajmniej:

a) **zasadę (koncepcję) wiernego i rzetelnego obrazu przedsiębiorstwa**⁸

Oznacza ona wiernie, a więc zgodne z prawdą materialną odzwierciedlenie rzeczywistości w systemach rachunkowości. Wszystkie zdarzenia gospodarcze, jeżeli ich zapis nie jest w stanie zapewnić wiernego obrazu, winny być uzupełnione o dodatkowe informacje, zapewniające realizację tej koncepcji. Mimo że jest to naczelna koncepcja, nie została nigdzie (w narodowych przepisach) precyzyjnie zdefiniowana. Należy przyjąć, że do jej spełnienia jest niezbędne szczegółowe i wszechstronne opisywanie poszczególnych kategorii i pozycji sprawozdań finansowych, emitowanych przez podmiot gospodarczy. Wszystkie pozostałe zasady są podporządkowane tej priorytetowej koncepcji.

---

⁸ Art. 4., ust 1. ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości.

b) zasadę memoriałową⁹

Przestrzeganie tej zasady oznacza, że w księgach rachunkowych zostały ujęte wszystkie zdarzenia gospodarcze, które wystąpiły w danym roku obrotowym. Utożsamiać to należy z rejestrowaniem w urzędzeniach księgowych zdarzeń gospodarczych obrazujących nie tylko wpłaty lub wypłaty środków pieniężnych, ale także wszelkie inne „niepieniężne” zmiany w sytuacji finansowo-rzeczowej podmiotu gospodarczego, które skutkują powstaniem zobowiązań lub należności, poniesieniem kosztów lub osiągnięciem przychodów. Oznacza to np. zaliczenie kosztów i przychodów do tego okresu sprawozdawczego, w którym powstały bez względu na to czy zostały rozliczone (opłacone) między kontrahentami. Postępowanie zgodnie z tą zasadą powoduje powstawanie w podmiocie gospodarczym rozliczeń międzyokresowych. Historycznie pierwsza w stosunku do zasady memoriału była **zasada kasowa**, która oceniała działalność gospodarczą przez pryzmat zmian w stanie środków pieniężnych w kasie i której przestrzeganie uniemożliwiało określenie sytuacji rzeczowo-finansowej na każdy moment czasowy. Dlatego wraz z rozwojem rachunkowości podwójnej, postępowanie zgodnie z nią stało się niemożliwe. Różnice w działaniu każdej z tych zasad można przedstawić na przykładzie.

Treść operacji gospodarczej	Obowiązek księgowania			
	według zasady kasowej		według zasady memoriału	
Faktura za sprzedane wyroby	nie księguje się		księguje się	120 000
Wpływ części należności	księguje się	60 000	księguje się	60 000
Sfinansowanie kosztów wytworzenia sprzedanych wyrobów	nie księguje się		księguje się	100 000
Zysk na działalności (sprzedaż - koszty)		- 40 000		20 000

⁹ Tamże, art. 6., ust. 1.

Porównanie obu zapisów uwidacznia odmienną odzwierciedlenia stanu rzeczowo-finansowego i płynności finansowej podmiotu gospodarczego przy zastosowaniu tych zasad.

c) zasadę współmierności

Łączy się ona nierozdzielnie z zasadą memoriałową i przyjmuje merytoryczną oraz czasową zgodność kosztów i przychodów oraz pokrewnych kategorii wynikowych uwzględnianych w procedurze obliczania wyniku finansowego. Oznacza to, że koszty wywołujące określone przychody muszą być ujęte w rachunkowości w tym samym okresie sprawozdawczym. Nie spełniające tych warunków przychody lub koszty, dotyczące bowiem innego okresu sprawozdawczego, stanowią czynne lub bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów.

d) zasada ostrożności

Polega ona na zachowaniu rozwagi przy wycenie poszczególnych składników majątku, przychodów i kosztów, należności i zobowiązań podmiotu wobec otoczenia. Uwzględnianie tej zasady prowadzi do „pesymistycznego” odzwierciedlenia stanu rzeczowo-finansowego jednostki gospodarczej i pozwala zakładać, że wartość aktywów i pasywów wykazanych w bilansie nie została zawyżona. Jednocześnie szczegółowe przepisy prawne dotyczące systemu rachunkowości powinny uniemożliwiać tworzenie ukrytych i nadmiernych rezerw oraz zaniżanie wartości majątku lub przewidywanych przychodów oraz sztuczne zawyżanie kosztów.

e) zasadę kontynuacji działania¹⁰

Przyjmuje ona założenie domniemania dalszego prowadzenia przez jednostkę gospodarczą działalności w dającej się przewidzieć przyszłości (odnoszonej najczęściej do kolejnego roku obrotowego), w takim samym (lub podobnym) zakresie i bezpośrednio się wiąże z zasadą ostrożności. Oznacza to, że podmiot nie będzie zmuszony (np. przez obowiązujące prawo w zakresie postawienia podmiotów gospodarczych w stan upadło-

---

¹⁰ Tamże, art. 5., ust. 2.

ści), a z własnej woli nie ma takiego zamiaru, ograniczyć działalności gospodarczej w rezultacie likwidacji lub sprzedaży całego podmiotu lub jego zorganizowanej części (zakładu, wydziału, hurtowni, sklepu itp.). Założenie takie nie może stać w sprzeczności ani ze stanem faktycznym, ani ze stanem prawnym, a więc np. z faktem postawienia podmiotu w stan upadłości lub likwidacji nie wywołanej prywatyzacją przedsiębiorstwa państwowego, wygaśnięcia umowy spółki lub koncesji stanowiącej podstawę jej działalności, ani ze stanem faktycznym, zmuszającym podmiot lub jego wierzycieli – ze względu na brak zbytu na wyroby podmiotu, straty, utratę płynności itp. – do zgłoszenia w bliskiej przyszłości wniosku o upadłość. W przypadku, gdy jest zawieszona zasada kontynuacji działania, wycena wszystkich składników majątkowych bazuje na cenach sprzedaży netto możliwych do uzyskania w danym momencie czasu. Aktywa, które nie mogą być sprzedane na rynku, nie powinny być wykazywane w bilansie.

f) zasadę periodyzacji

Polega ona na podzieleniu działalności gospodarczej podmiotu na okresy (miesiąc, kwartał, rok), zwane obrachunkowymi lub sprawozdawczymi i odnoszenie wszystkich operacji gospodarczych zachodzących w podmiocie do okresów, w których wystąpiły.

g) zasadę podmiotowości

Zgodnie z nią rachunkowość prowadzi się w konkretnym, wyodrębnionym pod względem prawnym, organizacyjnym i majątkowym podmiocie gospodarczym. Rachunkowość podmiotu obejmuje więc i przetwarza wszelkie operacje gospodarcze, które go dotyczą, i generuje sprawozdania finansowe za te okresy. Prawo pozwala w określonych przypadkach na sporządzanie sprawozdań skonsolidowanych, obejmujących grupę podmiotów powiązanych kapitałowo.

h) zasadę wyższości treści nad formą

Zgodnie z nią odzwierciedlenie operacji gospodarczych w ewidencji musi być identyczne z ich treścią i prawdą materialną niezależnie od formy, którą zostały objęte, a więc mającej drugorzędne znaczenie.

Te wszystkie zasady rachunkowości są wzbogacone przez podporządkowane im reguły, zwane często zasadami szczegółowymi bądź podrzędnymi, odnoszące się do jednostkowych informacji gromadzonych w systemie rachunkowości i stanowiące atrybuty tych informacji. Najważniejsze spośród nich, to:

1) reguła istotności

Wymaga ona takiej organizacji zbioru danych rachunkowości, aby umożliwić wyodrębnienie i prezentację informacji o zdarzeniach gospodarczych mających podstawowe znaczenie przy ocenie sytuacji majątkowej i finansowej oraz rentowności podmiotu, ważące istotnie na podejmowanych decyzjach ekonomicznych. Ta reguła jest głównie realizowana w rachunkowości zarządczej, umożliwiając ocenę teraźniejszych i przyszłych zdarzeń gospodarczych. Regułę tę należy odnosić do informacji, których pominięcie lub zniekształcenie może ujemnie wpływać na decyzje podejmowane przez odbiorców informacji.

2) reguła porównywalności¹¹ (ciągłości)

Nakłada ona na podmiot gospodarczy obowiązek stosowania w kolejnych latach obrotowych stałych rozwiązań w systemie rachunkowości i zmierza do tego, aby odbiorcy sprawozdań generowanych przez system mieli możliwość porównywania danych objętych sprawozdaniami w poszczególnych okresach. Realizacja tej reguły wymaga względnej stałości metod i rozwiązań w zakresie wyceny, kryteriów klasyfikacji i grupowania w zbiorach danych oraz sprawozdawczej prezentacji aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego. Względna, a nie pełna stałość jest spowodowana rozwojem rachunkowości, koniecznością uwzględniania opracowywanych na bieżąco Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Odbiorcy informacji winni być jednak o tych zmianach informowani z wyprzedzeniem. Ta reguła zaważyła na kształcie i strukturze tzw. informacji dodatkowej, stanowiącej jeden z dokumentów sprawozdania finansowego i zawierającej wszystkie nie ujęte w innych do-

---

¹¹ Tamże, art. 5., ust. 1.

kumentach sprawozdawczych dane oraz wyjaśnienia niezbędne do tego, aby sprawozdanie przedstawiało rzetelnie i jasno sytuację majątkową i finansową, wynik finansowy oraz rentowność podmiotu. W szczególności oznacza to konieczność zawarcia w niej:

- omówienia stosowanych metod wyceny (w tym amortyzacji, walut obcych), pozostawiając jednostce prawo wyboru;
- omówienia dokonanych w roku obrotowym zmian metod księgowości i wyceny, jeżeli wywierają one istotny wpływ na kwotę wyniku finansowego;
- omówienia dokonanych w stosunku do poprzedniego roku obrotowego zmian sposobu sporządzania sprawozdania finansowego i wpływu wywołanych tym skutków finansowych na sytuację majątkową i finansową oraz rentowność jednostki;
- informacji liczbowych zapewniających porównywalność danych sprawozdania finansowego za rok poprzedzający ze sprawozdaniem za rok obrotowy;
- propozycji podział zysku lub pokrycia straty;
- podstawowych informacji dotyczących pracowników i organów jednostki gospodarczej¹².

Odstępstwo od tej reguły jest możliwe tylko wówczas, gdy:

- a) zapewnia to wierniejsze odzwierciedlenie sytuacji majątkowej, finansowej i dochodowej podmiotu. Zazwyczaj do przyczyn tych zalicza się:
  - dostosowanie się do zmienionych przepisów lub ich orzecznictwa,
  - dostosowanie się do wskazań rewizji finansowej, kontroli skarbowej lub innej kontroli zewnętrznej,
  - dostosowanie się do zasad obowiązujących w grupie kapitałowej, w której skład wszedł podmiot, inne zmiany struktury organizacyjnej podmiotu, przedmiotu jego działalności, sposobu sprzedaży,

---

¹² Tamże, załącznik nr 7.

b) zmiana następuje od pierwszego dnia nowego roku obrotowego, a nie w jego ciągu,

c) rodzaj i przyczyny zmian, ich wpływ liczbowy na wynik finansowy roku obrotowego oraz doprowadzenie do porównywalności danych sprawozdania finansowego za rok poprzedni, zostaną wykazane w informacji dodatkowej¹³.

3) reguła kompletności

Oznacza ona obowiązek włączenia w zbiory danych rachunkowości wszelkich zmian w stanie majątku podmiotu gospodarczego opisanych przez konkretne, jednostkowe operacje gospodarcze danego okresu sprawozdawczego. „Informacja zawarta w sprawozdaniach finansowych, aby była wiarygodna, musi być kompletna – przy uwzględnieniu realnej granicy znaczącej wartości tej informacji i kosztów jej pozyskania. Pominięcie pewnych szczegółów w tym zakresie, może bowiem spowodować, że informacja staje się fałszywa lub wprowadza w błąd jej użytkowników – a w związku z tym jest niewiarygodna i niepełna w kategoriach jej tożsamości”¹⁴.

4) reguła neutralności

Zakłada ona bezstronność generowanych przez system rachunkowości informacji objętych sprawozdawczością finansową. Informacja zawarta w sprawozdaniach finansowych, aby była wiarygodna, musi być neutralna, tj. wolna od stronniczości. Sprawozdania finansowe nie można uznać za neutralne wtedy, gdy selekcja informacji i sposób ich przedstawienia tendencyjnie wpływa na podejmowane decyzje lub ocenę działalności jednostki gospodarczej.

---

¹³ Zob. szerzej: Z. Fedak: *Wycena aktywów i pasywów oraz ustalanie wyniku finansowego*. W: *Rachunkowość*. Zamknięcie roku 1996. Zeszyt specjalny 1996, „Rachunkowość” Sp. z o.o., s. 12.

¹⁴ M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska, I. Olchowicz: *Rachunkowość finansowa*, s. 39.

5) reguła zrozumiałości

Oznacza ona, że podstawową cechą jakościową informacji ujawnionych w sprawozdaniach finansowych jest ich zrozumiałość dla użytkowników. Zakłada się neutralnie, że użytkownicy mają podstawową wiedzę o ekonomicznych aspektach działalności zarobkowej oraz o rachunkowości i starannie odczytują te informacje. Jednak w sprawozdaniach finansowych nie można pomijać pewnych informacji tylko dlatego, że ich zrozumienie może być trudne dla przeciętnego użytkownika, jeśli są one istotne w procesie podejmowania decyzji ekonomicznych.

6) reguła indywidualnej wyceny

Wymaga ona, aby wycena każdego poszczególnego składnika aktywów i pasywów, przychodów i związanych z nimi kosztów, zysków i strat nadzwyczajnych była odnoszona do każdego indywidualnego tytułu. Nie wolno także kompensować ze sobą wartości różnych co do rodzaju aktywów bądź pasywów, przychodów i związanych z nimi kosztów itp.

7) zasada dokumentacji

Wymaga ona dokumentowania każdej operacji gospodarczej zachodzącej w podmiocie. Dokument księgowy, stanowiąc podstawę zapisu księgowego, powinien odzwierciedlać pomiar operacji gospodarczej oraz datę jej zaistnienia. Nie może być ewidencji bez odpowiedniego dowodu księgowego. Zasada ta obowiązuje do tego stopnia rygorystycznie, że nawet niektóre sprostowania błędnych zapisów mogą być dokonane tylko na podstawie specjalnie w tym celu wystawionego dokumentu (np. polecenia księgowania).

Wszystkie wyżej omówione zasady i reguły znajdują w większości krajów odzwierciedlenie w uregulowaniach prawnych o różnej randze. Podobnie jest w Polsce. Do podstawowych aktów prawnych określających normy ogólne w zakresie rozwiązań stosowanych przy konstruowaniu systemów rachunkowości i normy szczegółowe w zakresie budowy systemu rachunkowości sił zbrojnych należą:

- ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. 1994 nr 121, poz. 591), wraz z późniejszymi zmianami,
- ustawa z dnia 13 października 1994 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie (Dz. U. 1994 nr 121, poz. 592),
- ustawa z dnia 31 stycznia 1989 r. o gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych (Dz. U. 1992 nr 6, poz. 27 i 1993 nr 18, poz. 82),
- ustawa z dnia 8 stycznia o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (Dz. U. nr 11, poz. 50), wraz z późniejszymi zmianami),
- ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz. U. 1993 nr 106, poz. 482),
- ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (tekst jednolity: Dz. U. 1995 nr 54, poz. 288),
- Kodeks Handlowy z dnia 1934 r., wraz ze wszystkimi późniejszymi zmianami,
- ustawa z dnia 5 stycznia 1991 r. Prawo budżetowe (tekst jednolity: Dz. U. 1993 nr 72, poz. 344 i 1994 nr 76, poz. 344),
- rozporządzenie ministra finansów z dnia 18 kwietnia 1991 r. w sprawie klasyfikacji dochodów i wydatków budżetowych oraz innych przychodów i rozchodów (Dz. U. 1991 nr 39, poz. 169),
- rozporządzenie ministra finansów z dnia 2 sierpnia 1991 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu wykonywania budżetu państwa (Dz. U. 1991 nr 76, poz. 333),
- rozporządzenie ministra finansów z dnia 8 maja 1991 r. w sprawie zakładów budżetowych (Dz. U. 1991 nr 42, poz. 183),
- rozporządzenie ministra finansów z dnia 8 maja 1991 r. w sprawie środków specjalnych jednostek budżetowych (Dz. U. 1991 nr 42, poz. 184),
- rozporządzenie ministra finansów z dnia 8 maja 1991 r. w sprawie gospodarstw pomocniczych jednostek budżetowych (Dz. U. 1991 nr 42, poz. 185),

– rozporządzenie ministra finansów z dnia 20 stycznia 1995 r. w sprawie amortyzacji środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, a także aktualizacji wyceny środków trwałych (Dz. U. 1995 nr 7, poz. 34, zmiana: Dz. U. nr 73, poz. 362),

– rozporządzenie ministra finansów z dnia 14 czerwca 1995 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania przez jednostki inne niż banki skonsolidowanych sprawozdań finansowych (Dz. U. 1995 nr 71, poz. 355),

– zarządzenie nr 8/MON ministra obrony narodowej z dnia 6 lutego 1997 r. w sprawie szczegółowych zasad rachunkowości w państwowych jednostkach budżetowych i jednostkach gospodarki pozabudżetowej podległych ministrowi obrony narodowej (Dz. Rozk. MON 1997, poz. 10),

– zarządzenie ministra obrony narodowej nr 49/MON z dnia 26 września 1991 r. w sprawie szczególnych zasad gospodarki finansowej państwowych jednostek budżetowych podległych ministrowi obrony narodowej,

– zarządzenie ministra obrony narodowej nr 50/MON z dnia 26 września 1991 r. w sprawie zakładów budżetowych, gospodarstw pomocniczych i środków specjalnych w wojsku,

– zarządzenie ministra obrony narodowej nr 53/MON z dnia 26 września 1991 r. w sprawie odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny budżetowej w państwowych jednostkach budżetowych podległych ministrowi obrony narodowej,

– decyzja dyrektora Departamentu Budżetowego MON nr 25 z dnia 3 grudnia 1997 r. w sprawie klasyfikacji analitycznej dochodów i wydatków budżetowych oraz innych przychodów i rozchodów Ministerstwa Obrony Narodowej.

Rachunkowość dla opisu działalności gospodarczej podmiotów posługuje się dwoma podstawowymi metodami, mającymi charakter norm ponadczasowych:

- 1) metodą podmiotową;
- 2) metodą bilansową.

Metoda podmiotowa oznacza, że obserwacje i opis odnosi się zawsze do działalności konkretnego podmiotu gospodarczego, czyniąc z rachunkowości mikrosystemy informacyjne, charakteryzujące się subiektywizmem w opisie zaobserwowanych zdarzeń i zjawisk gospodarczych, gdyż ten opis jest dokonywany przez pryzmat konkretnego podmiotu gospodarczego.

Metoda bilansowa stanowi podwójną, równoważącą się interpretację cech każdego dowolnego zagadnienia rachunkowości podmiotu gospodarczego, pozwalając na rozpatrywanie go w aspekcie przyczynowo-skutkowym¹⁵. Tak ogólnie określona metoda wyznacza dla praktyki ogromną ilość zasad i reguł postępowania, z których najważniejsze to:

– **zasada podwójnego zapisu**, polegająca na dwustronnym i równoważącym się ujmowaniu operacji gospodarczych w ewidencji księgowej i tworząca podzbiory danych wzajemnie ze sobą powiązanych i bilansujących się,

– **pomiar operacji** gospodarczych, przyczyn i skutków działalności gospodarczej podmiotu za pomocą miernika wartościowego.

4. MAJĄTEK JEDNOSTEK GOSPODARCZYCH (W TYM WOJSKOWYCH PODMIOTÓW GOSPODARCZYCH)

Dla umożliwienia spełniania przez siły zbrojne ich podstawowej funkcji, którą jest zapewnienie obronności kraju, są one wyposażane w określone zasoby stanowiące ich majątek. Z punktu widzenia teorii są trzy rodzaje zasobów:

- 1) zasoby naturalne,
- 2) zasoby materialne,
- 3) zasoby pracy.

---

¹⁵ M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska, I. Olchowicz: *Rachunkowość finansowa*, s. 41.

Zasoby naturalne to organiczne składniki przyrody, które mogą być użyteczne dla człowieka. Zaliczamy do nich m.in.: surowce mineralne, zasoby wodne, warunki klimatyczne, ziemię itp.

Zasoby materialne powstają jako rezultat pracy poniesionej na pozyskiwanie i przetwarzanie zasobów naturalnych. Przyjmują one postać środków produkcji i środków spożycia, i są określone ilością tychże na dany moment¹⁶.

Zasoby pracy z kolei to ludność w wieku produkcyjnym¹⁷, zdolna do wykonywania pracy społecznie użytecznej¹⁸.

W procesie gospodarczym realizowanym w wojskowych jednostkach organizacyjnych zasoby te przyjmują charakter czynników wytwórczych, zużywanych w procesie tworzenia „usługi obronnej”¹⁹. Czynniki te, to: ziemia, kapitał (rzeczowy i finansowy) oraz praca.

Wszystkie czynniki wytwórcze, stanowiące składniki majątkowe podmiotu, są objęte wspólną nazwą środków gospodarczych. Środki gospodarcze, pomimo różnej postaci i funkcji spełnianej przez nie w procesie ekonomicznym realizowanym w podmiocie, są ujmowane w systemie rachunkowości w jednorodne grupy. Podstawowym, nadrzędnym kryte-

---

¹⁶ Zob. M. Karbowski: *Wybrane problemy wyceny majątku wojska*. W: *Kryteria ekonomiczne w ocenie systemów logistycznych*, Materiały z konferencji odbytej w dniu 25.05.1994 r. w Instytucie Ekonomiki Obrony AON, Warszawa 1994, s. 101.

¹⁷ Wiek produkcyjny jest terminem umownym. Jego granice są określane przez ustawodawstwo poszczególnych krajów i w związku z tym mogą się od siebie różnić. W Polsce wynosi on: dla kobiet 18-59 lat, dla mężczyzn 18-64 lata.

¹⁸ J. Czekaj, S. Owsiak: *Finansowy mechanizm alokacji zasobów w gospodarce rynkowej*, Warszawa, PWN 1992, s. 46 i nast.

¹⁹ Charakterystyczną cechą dóbr i usług publicznych jest ich wytwarzanie przez podmioty stanowiące własność państwa. Dzieje się tak dlatego, że nie mogą być one efektywnie wytwarzane przez sferę prywatną ani też skutecznie rozdzielane przy pomocy mechanizmów rynkowych. Zakres tych dóbr jest różny w różnych krajach, niekwestionowanych bowiem dóbr i usług publicznych jest niewiele. Jednak ich wręcz klasycznym, niekwestionowanym przykładem jest właśnie obrona narodowa. Dlatego często się ją zalicza do tzw. „czystych usług publicznych”.

rium grupowania tych środków w instytucjach organizacyjnych sił zbrojnych (jak i we wszystkich innych podmiotach gospodarczych w Polsce) jest ich **płynność**, czyli szybkość (możliwość) ich „spieniężenia”. Przy klasyfikowaniu środków gospodarczych obowiązuje **zasada wzrastającej płynności**. Zgodnie z nią majątek wojskowego podmiotu gospodarczego rozpada się na dwie duże grupy:

- 1) majątek trwały,
- 2) majątek obrotowy.

W przepisach prawnych ta zasada znajduje praktyczne odzwierciedlenie w postaci kryterium czasu użytkowania (pozostawania) środka gospodarczego w procesach ekonomicznych.

Majątek trwały ma okres użytkowania dłuższy niż rok obrotowy (który w Polsce pokrywa się w zasadzie z rokiem kalendarzowym) oraz stosunkowo wysoką wartość (utożsamianą z ceną nabycia lub rzeczywistym kosztem wytworzenia). Charakterystyczną cechą tej grupy majątkowej jest to, że zużywa się ona w długim okresie, przenosząc stopniowo swoją wartość użytkową na produkowane przez podmiot dobra bądź usługi.

Majątek obrotowy różni się od majątku trwałego głównie tym, że się zużywa w jednym lub kilku procesach ekonomicznych, a to zużycie następuje w czasie krótszym niż rok obrotowy.

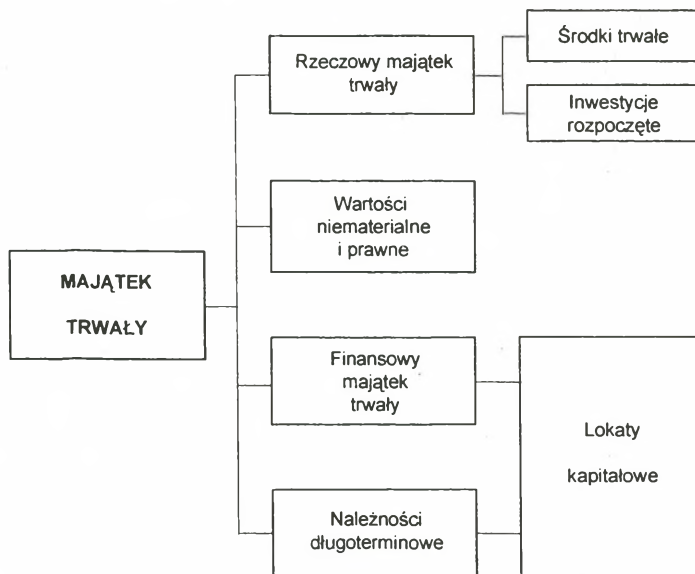
Podział wszystkich środków gospodarczych na dwie duże grupy jest podziałem niewystarczającym, chociażby z tego względu, że w obu tych grupach znajdują się środki o różnej postaci (rzeczowej i niematerialnej). Dlatego niezbędna jest ich dalsza klasyfikacja w ramach każdej grupy.

4.1. Pojęcie i klasyfikacja majątku trwałego

Jak wyżej zaznaczono, do tej grupy majątkowej zalicza się składniki, zwykle o wysokiej wartości jednostkowej, które ze względu na długotrwały charakter użytkowania lub wyłączenia z obrotu cechuje niski stopień płynności. Majątek ten rozpada się na wiele szczegółowych pod-

grup, skupiających środki gospodarcze jednorodne co do ich funkcji lub postaci fizycznej (zob. rysunek 1).

Schemat. 1. Klasyfikacja majątku trwałego

Źródło: *Rachunkowość finansowa przedsiębiorstw*. Red. K. Sawicki. Część I. Wrocław, EKSPERT, Wydawnictwo i Doradztwo 1998, s. 34.

4.1.1. Rzeczowy majątek trwały

Środki trwałe to stanowiące własność lub współwłasność jednostki²⁰ ale także używane przez jednostkę na podstawie umowy najmu, dzierżawy lub innej umowy o podobnym charakterze, jeżeli z innych przepisów wynika prawo odpisów amortyzacyjnych od tych środków przez jednostkę z nich korzystającą:

a) nieruchomości (grunty, budynki, budowle i inwestycje w obcych obiektach),

²⁰ Art. 3., ust. 1. ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości.

b) maszyny, urządzenia, środki transportu,
c) inne przedmioty kompletne i zdadne do użytku w dniu przyjęcia do użytkowania,

d) inwentarz żywy o przewidywanym okresie dłuższym niż rok,

ale także

e) środki gospodarcze stanowiące własność Skarbu Państwa lub gminy, w stosunku do których jednostka posiada uprawnienia właścicielskie,

w tym

uzbrojenie i sprzęt wojskowy²¹.

Środki te powinny być przeznaczone do eksploatacji przez przewidywany okres dłuższy niż rok na własne potrzeby jednostki w związku z prowadzoną przez nią działalnością. Mogą być one również przeznaczone do oddania w używanie na podstawie umowy najmu, dzierżawy lub innej umowy o podobnym charakterze. Według klasyfikacji rodzajowej, podporządkowanej potrzebom statystycznym i podatkowym, dzieli się środki trwałe na następujące grupy:

- 0 – grunty i melioracje szczegółowe,
- 1 – budynki,
- 2 – budowle,
- 3 – kotły i maszyny energetyczne,
- 4 – maszyny, urządzenia i aparaty ogólnego zastosowania,
- 5 – maszyny, urządzenia i aparaty specjalne branżowe,
- 6 – urządzenia techniczne,
- 7 – środki transportowe,
- 8 – narzędzia, przyrządy, ruchomości i wyposażenie²².

---

²¹ Par. 2., ust. 2. zarządzenia nr 8/MON ministra obrony narodowej z dnia 6 lutego 1997 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości w państwowych jednostkach budżetowych i jednostkach gospodarki pozabudżetowej podległych ministrowi obrony narodowej (Dz. Rozk. MON 1997, poz. 10.).

²² Zarządzenie prezesa Głównego Urzędu Statystycznego nr 51 z dnia 17 grudnia 1991 r. w sprawie klasyfikacji rodzajowej środków trwałych.

W siłach zbrojnych środki trwałe rozpadają się na:

- środki trwałe w używaniu,
- środki trwałe w magazynie,
- środki trwałe w zapasach nienaruszalnych,
- uzbrojenie i sprzęt wojskowy w magazynie,
- uzbrojenie i sprzęt wojskowy w używaniu,
- zbiory biblioteczne,
- dzieła sztuki i eksponaty muzealne,
- mienie zlikwidowanych jednostek organizacyjnych.

Przez **inwestycje** należy rozumieć wszelkie koszty poniesione w związku z budową, zakupem i montażem nowych lub ulepszeniem istniejących środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, aż do momentu zakończenia tych procesów. Będą to przede wszystkim koszty:

- 1) nabycia gruntów,
- 2) opłat z tytułu użytkowania gruntów i terenów w okresie budowy oraz z tytułu uzyskania lokalizacji pod budowę,
- 3) odszkodowania za dostarczenie obiektów zastępczych i przesiedlenie osób z terenów zajętych na potrzeby inwestycyjne,
- 4) dokumentacji projektowej inwestycji, badań geologicznych i pomiarów geodezyjnych,
- 5) robót bezpośrednio związanych z wykonaniem inwestycji,
- 6) nadzoru autorskiego, inwestorskiego, ubezpieczeń majątkowych dotyczących bezpośrednio inwestycji,
- 7) zakupu bądź wytworzenia we własnym zakresie środków transportu, maszyn, urządzeń, oraz koszty ich montażu,
- 8) napraw i remontów dokonanych przed przekazaniem środka trwałego do używania,
- 9) przebudowy, rozbudowy, rekonstrukcji, adaptacji lub modernizacji istniejącego środka trwałego, które powodują wzrost jego wartości użytkowej,

10) nie podlegającego odliczeniu podatku od towarów i usług dotyczącego inwestycji rozpoczętych, środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych,

11) naliczonych za czas trwania inwestycji odsetek, prowizji i ujemnych różnic kursowych od pożyczek, kredytów itp. służących sfinansowaniu zakupu lub budowy środków trwałych²³.

W praktyce, z punktu widzenia zakresu rzeczowego, inwestycje dzieli się na:

a) **przedsięwzięcia inwestycyjne** obejmujące swym zakresem inwestycje podstawowe i towarzyszące, które mają na celu powiązanie inwestycji z jej środowiskiem i stworzenia warunków do pełniejszego wykorzystania zdolności produkcyjnej inwestycji podstawowej,

b) **zadanie inwestycyjne** stanowiące część przedsięwzięcia inwestycyjnego, którą można wydzielić i oddać do eksploatacji przed zakończeniem całego przedsięwzięcia,

c) **obiekt inwestycyjny** stanowiący część zadania inwestycyjnego, która po oddaniu do eksploatacji staje się odrębnym środkiem trwałym²⁴.

W siłach zbrojnych inwestycje są ujmowane w dwie odrębne grupy:

- 1) grupa inwestycji budowlanych,
- 2) grupa pozostałych inwestycji.

4.1.2. Wartości niematerialne i prawne

Wartości niematerialne i prawne obejmują koszty nabytych przez podmiot praw majątkowych nadających się do gospodarczego wykorzystania i innych składników traktowanych na równi z nimi i których okres rozliczania będzie dłuższy od roku obrotowego. W odróżnieniu od środków trwałych i inwestycji nie mają one postaci rzeczowej. Ich pełna klasyfikacja jest podana niżej.

---

²³ *Rachunkowość finansowa przedsiębiorstw*. Red. K. Sawicki. Część I. Wrocław, EKSPERT, Wydawnictwo i Doradztwo 1998, s. 65.

²⁴ Tamże, s. 65 i 66.

1) **nabyte prawa majątkowe** na potrzeby własne lub do oddania do używania na podstawie umowy najmu lub dzierżawy:

- a) spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu;
- b) nabyte prawo wieczystego użytkowania gruntów lub nadwyżkę pierwszej opłaty nad opłatą roczną;
- c) nabyte prawa autorskie;
- d) nabyte prawa do projektów, wynalazków, patentów, znaków towarowych itp.

2) **inne wartości niematerialne i prawne:**

- a) nabyte programy komputerowe;
- b) koszty zakończonych powodzeniem prac rozwojowych, które zostaną zakończone przed podjęciem produkcji, a ich koszty wiarygodnie ustalone i wykorzystane do produkcji nowych ulepszonych produktów bądź nowych technologii, przewidywane zaś przychody pokryją te koszty;
- c) koszty organizacji poniesione przy założeniu lub późniejszym rozszerzeniu spółki akcyjnej; obejmują koszty poniesione na:
  - utworzenie spółki, ale nie służą nabyciu rzeczy, czyli w szczególności na doradztwo oraz opłaty notarialne, skarbowe i sądowe,
  - wyposażenie spółki w kapitał akcyjny lub późniejsze jego podwyższenie (w szczególności zalicza się tutaj koszty opłat notarialnych, sądowych, skarbowych, giełdowych, koszty sporządzania, drukowania i rozpowszechniania prospektu emisyjnego),
  - wartość firmy (dodatnia) rozumiana jako różnica pomiędzy ceną nabycia podmiotu gospodarczego lub zorganizowanej jego części a niższej od niej wartością rynkową majątku netto (majątek minus zobowiązania) podmiotu lub jego części.

4.1.3. Należności długoterminowe

Należności i pożyczki długoterminowe to należne podmiotowi gospodarczemu sumy (wierzytelności), które wpłyną do podmiotu po okresie dłuższym niż rok obrotowy. Powstają one z wielu przyczyn, np. uzgod-

nienia z odbiorcą, że zapłata za sprzedane dobra będzie następowała ratalnie przez kilka kolejnych lat. Jeżeli zostały one udzielone w walucie polskiej, to się je wykazuje w ewidencji w wartości nominalnej. W przypadku, gdy udzielono je w walucie obcej, należy je przeliczyć na walutę polską, po obowiązującym w dniu przeprowadzenia operacji średnim kursie tej waluty określonym przez prezesa Narodowego Banku Polskiego.

4.1.4. Finansowy majątek trwały

Finansowy majątek trwały obejmuje dłuższe niż jeden rok obrotowy zaangażowanie środków finansowych w innych podmiotach i może mieć dwojaki charakter:

1) udziałów, czyli udostępnienia kapitałów w zamian za udział w dochodach (udziały, akcje),

2) wierzytelności, czyli długookresowe udostępnienie środków pieniężnych w zamian za określone umową tego udostępnienia korzyści (bony skarbowe, obligacje).

Udziały dotyczą spółek nieemisyjnych (tzn. gromadzących kapitał nie drogą emisji akcji, lecz zawierania umów z inwestorami) i przedstawiają w postaci aktu notarialnego prawo własności do części majątku innego podmiotu wyrażone wartościowo. Udziały zapewniają prawo do uczestniczenia w zyskach tego podmiotu, do kierowania i kontrolowania jego działalności oraz wyrównania ewentualnych strat na działalności gospodarczej.

Akcje z kolei to papiery wartościowe świadczące o udziale ich właścicieli w kapitale spółki akcyjnej. Dają one inwestorom prawo do otrzymywania dywidendy z wypracowanych przez spółkę zysków.

Bony skarbowe i obligacje to papiery dłużne reprezentujące wierzytelności pieniężne na oznaczone sumy płatne w ściśle określonych terminach. Wynagrodzenie inwestorów stanowią odsetki wypłacane przez emitenta tych papierów wartościowych.

4.1.5. Amortyzacja majątku trwałego

Środki gospodarcze wchodzące w skład majątku trwałego, jak już powiedziano, zużywają się w długim okresie, przenosząc stopniowo swoją wartość użytkową na wytwarzane przy jego pomocy dobra i usługi. To zużycie musi znaleźć odzwierciedlenie jako koszt, który może być przypisany odpowiednim okresom sprawozdawczym. I tutaj się rodzi problem, jak ten koszt oszacować. Jego wielkość zaliczana w bieżące koszty działalności podmiotu gospodarczego zależy od:

- wartości początkowej składnika majątku trwałego, która jest odnieszona do ceny nabycia lub kosztu wytworzenia,
- zakładanego okresu eksploataowania środka trwałego w procesach ekonomicznych,
- przyjętej przez podmiot w odniesieniu do tego składnika metody amortyzowania.

Rozróżnia się dwa rodzaje zużycia:

- 1) zużycie fizyczne,
- 2) zużycie moralne.

Zużycie fizyczne polega na zmianie pierwotnych właściwości mechanicznych i chemicznych środka gospodarczego, w których rezultacie nie może on wypełniać zadań produkcyjnych, dla których został nabyty bądź wytworzony. To zużycie może mieć charakter odwracalny, gdy istnieje możliwość usunięcia jego skutków (np. przez remont) i nieodwracalny (trwały).

Zużycie moralne polega na tym, że środek gospodarczy traci swoją wartość użytkową, mimo zachowania w znacznym stopniu trwałości fizycznej; jest wywoływane przyczynami, które można ująć w następujące grupy:

- 1) powstanie na skutek postępu technicznego nowych środków gospodarczych, wydajniejszych, o lepszych parametrach techniczno-eksploatacyjnych,

2) zmiana warunków zewnętrznych, np. brak popytu na dobra bądź usługi wytwarzane przez dany środek gospodarczy, spowodowany zmianą gustów, upodobań lub modą²⁵.

Nie istnieje jedna, najlepsza metoda amortyzacji majątku trwałego. Jest ich wiele i wybór spośród nich jest wyborem (decyzją) ekonomicznym samego podmiotu lub ustawodawcy. W praktyce są stosowane następujące metody amortyzacji:

1. Amortyzacji równomiernej (liniowej).
2. Amortyzacji nierównomiernej:
  - a) degresywnej (przyspieszonej),
  - b) progresywnej,
  - c) naturalnej.
3. Amortyzacji uproszczonej (metody specjalne).

W metodzie amortyzacji równomiernej (liniowej) zakłada się, że składnik majątku zużywa się równomiernie w każdej jednostce czasu, przez cały okres jego ekonomicznego życia, bez względu na to czy i z jaką intensywnością był on eksploatowany. Wielkość jego zużycia w jednokowym okresie, zwana stawką amortyzacyjną, jest stała i zależy od wartości początkowej środka gospodarczego wykazanej w ewidencji księgowej. Określa się ją wzorem:

$$A_{wt} = \frac{A\% \times (W_p - O_w)}{100\%}$$

gdzie:

A_{wt} - roczna stawka amortyzacyjna,

$A\%$ - roczna stopa amortyzacyjna,

W_p - wartość początkowa obiektu,

O_w - wartość obiektu w momencie likwidacji, określona ceną sprzedaży netto.

---

²⁵ Zob. szerzej: W. Janasz, E. Urbańczyk, T. Waśniewski: *Gospodarka środkami trwałymi w przedsiębiorstwie*, Warszawa, PWE 1988, s. 58 i nast.

W metodach degresywnych zakłada się, że wydajność danego składnika majątkowego maleje w miarę upływu czasu, a jednocześnie rosną koszty jego użytkowania. Metoda ta występuje w **wersji malejącego salda** i określa stawkę amortyzacji przy pomocy wzoru:

$$A_{w_w} = 1 - \sqrt[n]{\frac{O_w}{W_p}}$$

gdzie:

n - zakładany okres eksploatacji środka gospodarczego w latach, (pozostałe wielkości, jak w poprzednim wzorze).

W metodzie sumy cyfr rocznych posługujemy się wzorem:

$$A_{w_t} = \frac{A\%_t \times (W_p - O_w)}{100\%}$$

czyli identycznie, jak przy metodzie równomiernej. Zmieniają się jednak stopy amortyzacyjne występujące w formule jako $A\%_t$:

$$A\%_t = \frac{T + (1 - t)}{\frac{T(T + 1)}{2}}$$

gdzie:

- $A\%_t$ - stopa amortyzacji dla danego roku obrotowego,
- T - przewidywany czas użytkowania obiektu w latach,
- t - rok, dla którego się oblicza stopę amortyzacji (przy założeniu, że $t = 1, \dots, n$).

Oznacza to, że stopy amortyzacji są zmienne i malejące w odniesieniu do każdego roku obrotowego.

W **metodzie progresywnej** stawka amortyzacyjna wzrasta z okresu na okres. Uzasadnieniem takiego podejścia może być np. stopniowe osiągnięcie projektowanej zdolności produkcyjnej przez składnik majątku trwałego.

Metoda naturalna bazuje na założeniu, że zużycie składnika majątkowego jest jednakowe w każdej jednostce jego pracy (na 1 km przebie-

gu pojazdu, na 1 motogodzinę pracy urządzenia itp.). Ekonomiczny okres życia tego składnika określa się więc nie w latach, ale w jednostkach pracy, które on wykona w tym czasie. Stawkę amortyzacyjną w tej metodzie oblicza się wzorem:

$$A_{w_t} = \frac{W_P - O_w}{P O} \times P B_t$$

gdzie:

PO - zakładana wielkość pracy dla całego okresu ekonomicznego życia składnika majątkowego,

PB_t - praca wykonana przez składnik majątkowy w okresie, dla którego liczymy amortyzację,

(pozostałe oznaczenia, jak w poprzednich wzorach).

Metody uproszczone liczenia amortyzacji są stosowane w sytuacjach, gdy podmiot gospodarczy użytkuje unikalne składniki majątku trwałego lub też wiele, tzw. niskocennych egzemplarzy tego majątku i liczenie dla nich amortyzacji w sposób indywidualny byłoby zbyt pracochłonne. W tej grupie metod najczęściej są stosowane:

- a) metoda szacunkowa,
- b) metoda kosztu likwidacji lub wymiany,
- c) metoda grupowa.

Ogólna postać formuły obliczeniowej w **metodzie szacunkowej amortyzacji** majątku trwałego jest następująca:

$$A_{w_t} = SP_A + Z_A - SK_A$$

gdzie:

SP_A - wartość składników majątku trwałego na początek okresu (roku obrotowego),

Z_A - przychód (zakup) składników majątku trwałego w ciągu danego okresu,

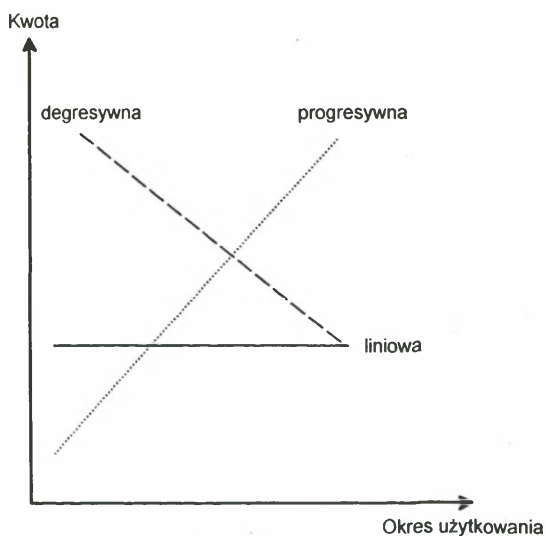
SK_A - wartość składników majątku trwałego na koniec okresu w bieżących cenach rynkowych,

(pozostałe oznaczenia, jak w poprzednich wzorach).

Metoda kosztu likwidacji lub wymiany znajduje zastosowanie w podmiotach eksploatujących masowo drobne składniki majątku trwałego (np. mierniki, lampki nocne słupy oświetleniowe, telefony). Określa ona wysokość amortyzacji, jako ich wartość początkową pomniejszoną o wartość rynkową w momencie likwidacji (wycofania), dopiero w momencie wycofywania tych składników z eksploatacji.

Metoda grupowa amortyzacji obejmuje odnoszenie wielkości amortyzacji do całej grupy składników majątku trwałego, traktowanej jako jeden środek gospodarczy²⁶.

Wykres 1. Kształtowanie się odpisów amortyzacyjnych według poszczególnych metod

Źródło: *Rachunkowość finansowa*, Red. Z. Luty, Warszawa 1995, s. 97.

Należy jednak zdawać sobie sprawę, że niezależnie od zastosowanej metody, pomiar zużycia nigdy nie będzie dość precyzyjny. Składa się na to wiele przyczyn, spośród których dwie wydają się najważniejsze:

²⁶ Zob. szerzej: M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska, I. Olchowicz: *Rachunkowość finansowa*, s. 59 i nast.

1) w przypadku wielu składników majątkowych przyjętych do użytkowania przed rokiem 1970, nie ma możliwości ustalenia ich ceny nabycia (która jest podstawą ustalenia ich wartości brutto),

2) inflacja powoduje, że cena nabycia, jako podstawa pomiaru wartości środka majątkowego, jest mało precyzyjna. Trudność ta jest częściowo łagodzona przez okresową aktualizację wyceny środków gospodarczych.

Aktualizacja wyceny może być dokonana metodą szczegółową bądź uproszczoną. Metoda szczegółowa wymaga indywidualnego potraktowania każdego środka gospodarczego w celu ustalenia jego wartości netto na dany moment czasowy. Metoda uproszczona umożliwia wycenę całego zbioru środków gospodarczych, jako łączną wartość brutto pomniejszoną o zbiorczą wartość umorzeniową²⁷.

Podstawą odpisów amortyzacyjnych od majątku trwałego jest (prowadzony zgodnie z wymogami prawa) aktualny plan amortyzacji, określający stopy i kwoty odpisów amortyzacyjnych dla poszczególnych wartości niematerialnych i prawnych oraz stóp rodzajowych środków trwałych.

Odpisy amortyzacyjne sporządza się od zaktualizowanej wartości początkowej:

- środków trwałych własnych lub stanowiących współwłasność podmiotu,
- środków trwałych otrzymanych od Skarbu Państwa lub gminy w nieodpłatny zarząd lub nieodpłatnie użytkowanie,
- budynków i budowli wzniesionych na cudzym gruncie,
- inwestycji w obcych środkach trwałych,
- środków trwałych obcych przyjętych w odpłatne użytkowanie na podstawie umowy leasingowej, zaliczonych do majątku użytkownika²⁸.

---

²⁷ L. Swatler: *Majątek trwały - amortyzacja - podatek dochodowy*. W „Bank i kredyt” 1991 nr 11, s. 17.

²⁸ Rozporządzenie ministra finansów z 6 kwietnia 1993 r. w sprawie zaliczenia przedmiotu umów najmu lub dzierżawy rzeczy albo praw majątkowych do składników majątku stron tych umów (Dz. U. 1993 nr 28, poz. 129).

Nie odpisuje się amortyzacji od:

- gruntów i prawa wieczystego użytkowania gruntów,
- dzieł sztuki i eksponatów muzealnych,
- środków trwałych nabytych nieodpłatnie (z wyjątkiem nabycia w drodze spadku lub darowizny), a dochód z tego tytułu jest zwolniony od podatku dochodowego lub nie stanowi przychodu,
  - składników majątku zaliczonych do środków trwałych od 1 stycznia 1995 r., jeżeli zostały nabyte przed tym dniem i nie były uznane za środki trwałe,
  - środków trwałych postawionych w stan likwidacji, sprzedanych lub których niedobór został stwierdzony,
  - środków trwałych jednostek, w stosunku do których ogłoszono upadłość i które nie prowadzą działalności gospodarczej,
  - środków trwałych, które nie były używane przez okres co najmniej trzech pełnych miesięcy kalendarzowych.

Amortyzacja odnoszona w koszty zwykłej działalności operacyjnej dotyczy **planowanych odpisów**. W podmiocie mogą jednak wystąpić **także nieplanowe odpisy amortyzacyjne**, związane z trwałym zmniejszeniem z różnych przyczyn przydatności gospodarczej składnika majątkowego. Może to być spowodowane: awarią, sprzedażą, zmianą technologii, przedwczesnym zużyciem, darowizną itp.

Nieplanową amortyzację odnosi się jednorazowo w ciężar pozostałych kosztów operacyjnych.

W siłach zbrojnych środki trwałe w postaci uzbrojenia i sprzętu wojkowego zostały potraktowane w sposób szczególny. Obowiązujące przepisy pozwalają na dokonanie ich amortyzowania w pełnej wartości początkowej i spisania w koszty w miesiącu przyjęcia do używania²⁹.

---

²⁹ Por. par. 4. zarządzenia nr 8/MON ministra obrony narodowej z dnia 6 lutego 1997 r.

Tabela 2. Charakterystyka planowej i nieplanowej amortyzacji środków trwałych

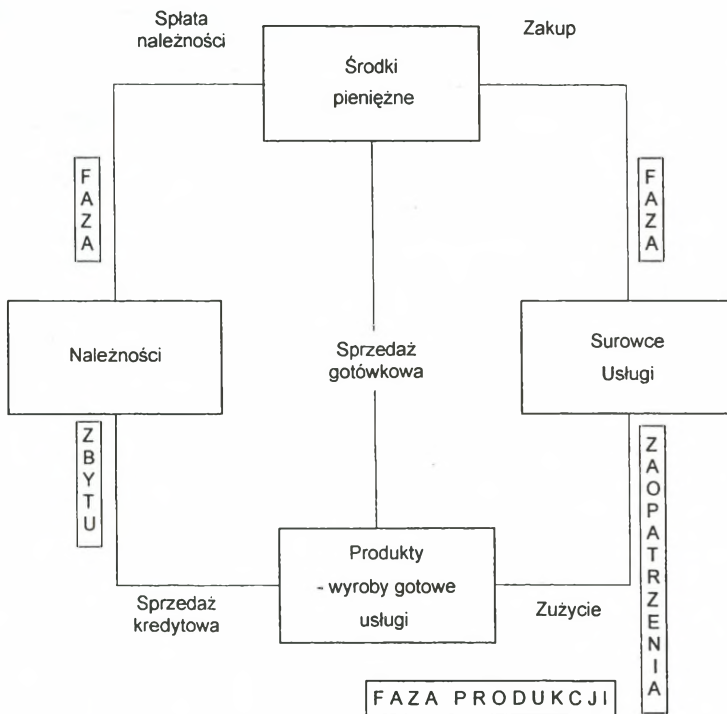
Planowa amortyzacja	Nieplanowa amortyzacja
1. Uwzględnia: - dokonujący się postęp techniczno-ekonomiczny, - zużycie fizyczne, - ograniczenia prawne. - inne ograniczenia wpływające na okres ich gospodarczo uzasadnionego używania.	1. Następuje w razie utraty wartości środków trwałych spowodowanej: - zmianą techniki produkcji, - przeznaczeniem do likwidacji, - wycofaniem z używania, - innymi przypadkami powodującymi trwałe obniżenie wartości środka trwałego.
2. Dokonywana jest na podstawie aktualnego planu amortyzacji, który określa stawki i kwoty rocznych odpisów poszczególnych środków trwałych.	2. Stanowi równowartość ulgi inwestycyjnej, tj. odliczenie od dochodu wydatków inwestycyjnych.
3. Obciąża: - koszty wytworzenia	3. Obciąża: - pozostałe koszty operacyjne, - straty nadzwyczajne.

Źródło: K. Czubakowska, K. Winiarska, *Rachunkowość bez konta*, Gdańsk, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr 1997, s. 39.

4.2. Pojęcie majątku obrotowego

Majątek obrotowy obejmuje tę część majątku, która się charakteryzuje krótkim okresem pozostawania w procesach ekonomicznych, przechodzącą przez wszystkie fazy tego procesu (zaopatrzenia, produkcji i zbytu) i zmieniającą swoją fizyczną postać. Nazywa się to ruchem okrężnym majątku obrotowego i zostało przedstawione na poniższym schemacie.

Schemat 2. Ruch okrężny środków obrotowych

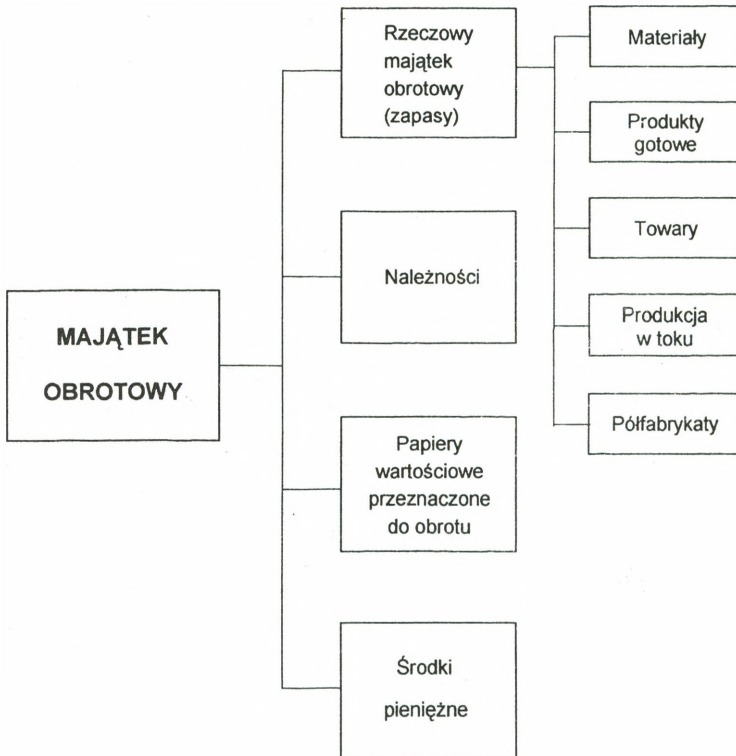
Źródło: M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska, I. Olchowicz, *Rachunkowość finansowa*. Część 1, Warszawa, DIFIN 1996, s. 235.

Schemat przedstawia tylko jeden pełny cykl obrotu. W działalności gospodarczej podmiotu, to przekształcanie i zamiana zasobów pieniężnych w środki rzeczowe, a później w produkt podlegający sprzedaży, czyli zamianie na środki pieniężne, odbywa się w sposób ciągły i nieprzerwany. Wielkość majątku obrotowego, jakim musi dysponować podmiot gospodarczy, zależy od szybkości jego obrotu i umiejętności kadry kierowniczej podmiotu zarządzania zasobami (efektywność gospodarki materiałowej, synchronizacja dostaw itp.). Należy jednak pamiętać, że w każdym przypadku przyspieszenie ruchu okrężnego powoduje wzrost efektywności gospodarczej danego podmiotu.

4.2.1. Klasyfikacja majątku obrotowego

Majątek obrotowy, podobnie jak majątek trwały, rozpada się na kilka podgrup obejmujących składniki majątkowe jednorodne co do postaci fizycznej lub funkcji spełnianej przez nie w toku działalności gospodarczej.

Schemat 3. Klasyfikacja majątku obrotowego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości.

Rzeczowy majątek obrotowy, zgodnie z ustawą o rachunkowości, obejmuje:

- materiały,
- półprodukty i produkty w toku,

- produkty gotowe,
- towary,

a w siłach zbrojnych także

- amunicja i środki bojowe.

Materiały są przeznaczone do zasilania procesu produkcji lub innych rodzajów działalności podmiotu i na ogół się zużywają w jednym takim cyklu, przenosząc całą swoją wartość na produkowane dobro. Zalicza się do nich: surowce, paliwo, materiały pomocnicze, opakowania, części zapasowe i odpadki zachowujące walory użytkowe.

Do **półproduktów** zalicza się produkty otrzymane z zakończonych faz (procesów) produkcyjnych, przekazane do magazynu z przeznaczeniem do dalszego przerobu w tym samym podmiocie lub sprzedaży na zewnątrz.

Produkty w toku to wyroby lub usługi pozostające w procesach przetwórczych, ale jeszcze nie zakończone, nie objęte gospodarką magazynową.

Produkty gotowe to wyroby bądź usługi zakończone, przyjęte przez kontrolę techniczną i przeznaczone do sprzedaży.

Towary to wytworzone przez inny podmiot wyroby lub usługi i przeznaczone do odsprzedaży bez ich poddawania jakimkolwiek procesom przetwórczym (środek gospodarczy typowy dla przedsiębiorstw handlowych). Towarami są także wyroby własne lub obce przekazane do sklepów fabrycznych lub przeznaczone do skompletowania dostaw realizowanych przez podmiot działający w charakterze generalnego dostawcy.

Należności to kwoty należne podmiotowi od innych podmiotów lub osób fizycznych i są najczęściej wynikiem sprzedaży produktów i towarów.

Papiery wartościowe przeznaczone do obrotu obejmują bony skarbowe, obligacje, akcje i inne papiery wartościowe, wyrażone w walucie polskiej i nabyte w celu szybkiej odsprzedaży (przed upływem roku obrotowego) z zyskiem. Papiery te:

- reprezentują wierzytelności pieniężne (np. bony, obligacje),
- dokumentują uprawnienia do współwłasności majątkowej (udziały, akcje).

Środki pieniężne obejmują wszystkie sumy pieniężne, które znajdują się w kasie lub kasach, ulokowane na rachunku lub rachunkach bankowych podmiotu gospodarczego, nie oprotestowane czeki i weksle obce będące w jego posiadaniu i płatne w okresie nie dłuższym niż trzy miesiące od ich wystawienia oraz metale szlachetne, jeśli nie zostały zaliczone do rzeczowych składników majątku obrotowego.

4.2.2. Metody wyceny magazynowego rozchodu zapasów

Cechą charakterystyczną zapasów (rzeczowych składników majątku obrotowego) jest to, że się zużywają w jednym lub kilku cyklach produkcyjnych lub są sprzedawane na zewnątrz przez cały okres sprawozdawczy. Jednocześnie się nie zdarza (szczególnie w okresie inflacji), aby ceny nabycia tych samych rodzajów środków były identyczne przez dłuższy okres. Jest to spowodowane zakupami na różnych rynkach lokalnych, w różnych źródłach (bezpośrednio u producenta, w przedsiębiorstwach hurtowych, u wielu detalistów itp.). Rodzi to problem wyceny zapasów wydanych do zużycia, związany z wpływem wartości zużytych zapasów na wynik finansowy podmiotu gospodarczego. Najczęściej są stosowane trzy podstawowe metody wyceny:

- 1) cen przeciętnych,
- 2) pierwsze przyszło – pierwsze wyszło (metoda FIFO, z ang. *first input, first output*),
- 3) ostatnie przyszło – pierwsze wyszło (metoda LIFO, z ang. *last input, first output*).

Metoda cen przeciętnych polega na tym, że rozchody zapasów wycenia się według średniej ważonej cen nabycia (zakup) lub kosztu wytworzenia, liczonych po każdej dostawie (przyjęcia do magazynu).

PRZYKŁAD I.

W październiku w podmiocie gospodarczym miały miejsce następujące operacje związane z nabyciem i wydaniem do zużycia materiału A:

Treść operacji	Data	Cena jedn.	Ilość			Wartość		
			P	R	S	P	R	S
Stan na początek okresu	1.10.	15,00	100		100	1500,00		1500,00
Zakup	2.10.	17,00	150		250	2550,00		4050,00
Wydano do zużycia	3.10.	16,20		180	70		2916,00	1134,00
Zakup	7.10.	14,00	200		270	2800,00		3934,00
Wydano do zużycia	10.10	14,57		220	50		3205,40	728,60

Gdzie w główce tabeli: **P** - przychód, **R** - Rozchód, **S** - saldo

1. Wycena zużycia materiału A w dniu 3.10.:

$$\frac{4050}{250} = 16,20$$

$$16,20 \times 180 = 2916$$

2. Wycena zużycia materiału A w dniu 10.10.:

$$\frac{3934}{270} = 14,57$$

$$14,57 \times 220 = 3205,40$$

Metoda wyceny zapasów i zużycia materiałów LIFO polega na tym, że rozchody materiałów wycenia się po ostatnio płaconych cenach, w związku z tym jest niższa wartość ich zapasu, a rosną koszty uzyskania przychodu i maleje zysk.

PRZYKŁAD II. (założenia, jak przy poprzedniej metodzie)

Treść operacji	Data	Cena jedn.	Ilość			Wartość		
			P	R	S	P	R	S
Stan na początek okresu	1.10.	15,00	100		100	1500,00		1500,00
Zakup	2.10.	17,00	150		250	2550,00		4050,00
Wydano do zużycia	3.10.			180	70		3000,00	1050,00
Zakup	7.10.	14,00	200		270	2800,00		3850,00
Wydano do zużycia	10.10			220	50		3100,00	750,00

1. Wycena rozchodu w dniu 3.10.:

$$150 \text{ szt.} \times 17,00 \text{ zł} = 2550 \text{ zł,}$$

$$30 \text{ szt.} \times 15,00 \text{ zł} = 450 \text{ zł,}$$

$$\text{Razem} \quad 3000 \text{ zł}$$

Pozostało:

$$70 \text{ szt.} \times 15,00 \text{ zł} = 1050 \text{ zł}$$

2. Wycena rozchodu w dniu 10.10:

$$200 \text{ szt.} \times 14,00 \text{ zł} = 2800 \text{ zł,}$$

$$20 \text{ szt.} \times 15,00 \text{ zł} = 300 \text{ zł,}$$

$$\text{Razem} \quad 3100 \text{ zł}$$

Pozostało:

$$50 \text{ szt.} \times 15,00 \text{ zł} = 750 \text{ zł}$$

Metoda FIFO polega na tym, że rozchody materiałów wycenia się według cen pierwszych dostaw, które w warunkach wysokiej inflacji są często już cenami historycznymi.

PRZYKŁAD III. (założenia, jak przy poprzednich metodach)

Treść operacji	Data	Cena jedn.	Ilość			Wartość		
			P	R	S	P	R	S
Stan na początek okresu	1.10.	15,00	100		100	1500,00		1500,00
Zakup	2.10.	17,00	150		250	2550,00		4050,00
Wydano do zużycia	3.10.			180	70		2860,00	1190,00
Zakup	7.10.	14,00	200		270	2800,00		3990,00
Wydano do zużycia	10.10	14,57		220	50		3290,00	700,00

1. Wycena rozchodu w dniu 3.10.:

$$100 \text{ szt.} \times 15,00 \text{ zł} = 1500 \text{ zł},$$

$$80 \text{ szt.} \times 17,00 \text{ zł} = 1360 \text{ zł},$$

$$\text{Razem} \quad 2860 \text{ zł}$$

Pozostało:

$$70 \text{ szt.} \times 17,00 \text{ zł} = 1190 \text{ zł}$$

2. Wycena rozchodu w dniu 10.10:

$$70 \text{ szt.} \times 17,00 \text{ zł} = 1190 \text{ zł},$$

$$150 \text{ szt.} \times 14,00 \text{ zł} = 2100 \text{ zł},$$

$$\text{Razem} \quad 3290 \text{ zł}$$

Pozostało:

$$50 \text{ szt.} \times 14,00 \text{ zł} = 700 \text{ zł}$$

Przykład wskazuje, że wybór metody, mimo iż jest pozostawiony podmiotowi gospodarczemu, ma bezpośredni wpływ na wielkość zapasów wydanych do zużycia lub sprzedanych, na poziom kosztów i wielkość wypracowanego przez niego zysku. Rodzi się więc pytanie, którą wybrać metodę?

W Stanach Zjednoczonych, opierając się na doświadczeniach przedsiębiorstw notowanych na giełdzie papierów wartościowych, sformułowano trzy koncepcje, które mogą uzasadniać stosowanie metody LIFO.

Są to:

- 1) koncepcja korzyści podatkowych;
- 2) koncepcja realnej wartości;
- 3) koncepcja funkcjonalnej stałości inwestorów.

Ad 1. Zwolennicy koncepcji korzyści podatkowych zakładają, że zastosowanie metody LIFO przynosi znaczne kwotowo korzyści podatkowe, natomiast „koszty” wprowadzenia tej metody są niewielkie. Zakładany jest również dość wysoki poziom inflacji.

Ad 2. Koncepcja realnej wartości opiera się również na założeniu realizowania korzyści podatkowych, ale odmiennie niż w przypadku koncepcji korzyści podatkowych zakłada, że koszty wprowadzenia (zmiany) metody LIFO są wysokie. W tym przypadku należy porównać wartość korzyści podatkowych z kosztami wprowadzenia LIFO. Zwolennicy tej metody podkreślają, że na ogół zwiększanie korzyści podatkowych powoduje zmniejszenie wartości księgowej przedsiębiorstwa. Wobec jego niższej zyskowności, wpływa to na notowania akcji.

Ad 3. Koncepcja funkcjonalnej stałości inwestorów dotyczy głównie reakcji inwestorów giełdowych na zmianę metody FIFO na LIFO.

Zwolennicy tej koncepcji uważają, że inwestorzy giełdowi wykazują pewną stałość, stabilność w szacowaniu określonych wielkości. Przyjmują oni z jednakowym prawdopodobieństwem, że utrzymanie metody FIFO, jak i wprowadzenie metody LIFO będzie generować stałe zyski³⁰.

5. ŹRÓDŁA SFINANSOWANIA ŚRODKÓW GOSPODARCZYCH

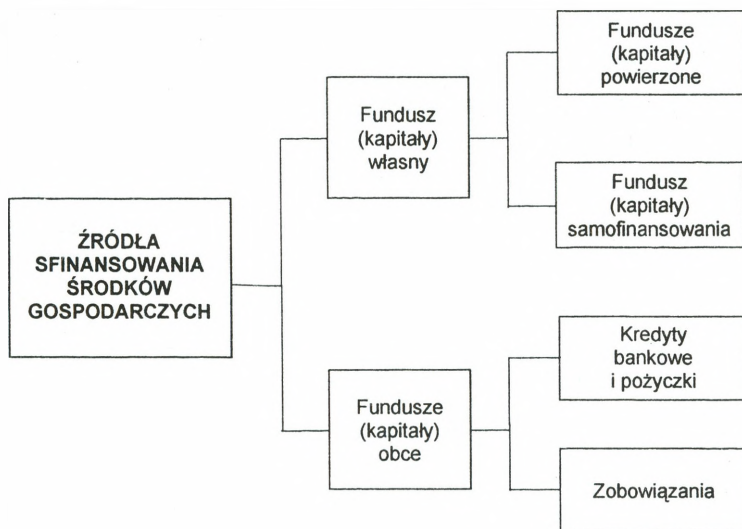
Środki gospodarcze będące w dyspozycji podmiotu znajdują pokrycie w źródłach ich sfinansowania, które określają kto i na jakich warunkach wyposażył podmiot w środki gospodarcze, a także na jaki czas, tzn. czy na cały okres istnienia podmiotu, czy tylko na określony czas. Znajduje to

---

³⁰ A. Kuzior, M. Strojek: *FIFO czy LIFO w warunkach inflacji*. W: „Rachunkowość” 1996 nr 1, s. 18.

odzwierciedlenie w klasyfikacji źródeł pochodzenia środków gospodarczych (zob. schemat 4).

Schemat 4. Klasyfikacja funduszy (kapitałów)

Źródło: J. Matuszewicz, P. Matuszewicz, *Rachunkowość od podstaw*, Warszawa, FINANS-SERVIS 1996, s. 15.

Fundusze (kapitały) własne stanowią równowartość środków gospodarczych, co do których podmiotowi przysługuje prawo własności i wniesionych przez właściciela, wspólników, udziałowców lub akcjonariuszy. Wielkość tych funduszy (kapitałów) jest kształtowana przez dwie grupy przyczyn:

- 1) powiększających je przez wniesienie przez właściciela nowych wartości (w formie pieniężnej lub rzeczowej, jako tzw. aport) lub pomniejszających przez wycofanie wartości wcześniej powierzonych podmiotowi,
- 2) powiększanie ich (kapitalizowanie zysków) bądź pomniejszanie (strata) na skutek rezultatów działalności gospodarczej.

Przyczyny te powodują podział funduszy własnych na:

- a) fundusz (kapitał) powierzony – reprezentujący wkład pieniężny i rzeczowy właściciela (założyciela) podmiotu,

b) fundusz (kapitał) samofinansowania – tworzony z pozostającej w podmiocie części wygenerowanego zysku, przeznaczonej na jego uzupełnienie.

Te fundusze (kapitały), w zależności od formy prawnej i formy własności podmiotu, noszą różne nazwy.

Tabela 3. Klasyfikacja funduszy (kapitałów) własnych

Rodzaj podmiotu	Fundusze (kapitały) powierzone	Fundusze (kapitały) Samofinansowania		
		Fundusz przedsiębiorstwa	Kapitał zapasowy	Kapitał rezerwowy
Przedsiębiorstwo państwowe	Fundusz założycielski	Fundusz przedsiębiorstwa		Fundusze specjalne
Spółka akcyjna	Kapitał akcyjny	Kapitał zapasowy	Kapitał rezerwowy	Fundusze specjalne
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	Kapitał udziałowy	Kapitał zapasowy	Kapitał rezerwowy	Fundusze specjalne
Spółka jawna, komandytowa, cywilna	Kapitał wspólników (właściciela)			
Spółdzielnia	Fundusz udziałowy	Fundusz zasobowy		Fundusze specjalne

Źródło: *Rachunkowość finansowa przedsiębiorstw*. Red. K. Sawicki, Wrocław, EKSPERT Wydawnictwo i Doradztwo 1998, s. 261.

Źródłem sfinansowania środków gospodarczych nie pokrytych funduszem (kapitałem) własnym są środki obce, noszące nazwę funduszy (kapitałów) obcych. Tworzone są one głównie w drodze zaciągania kredytów bankowych, pożyczek od innych podmiotów gospodarczych lub osób fizycznych, a także zaciągania zobowiązań wobec dostawców, instytucji publiczno-prawnych (np. Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z tytułu składek ubezpieczeniowych, Urzędów Skarbowych z tytułu podatków, Głównego Urzędu Ceł z tytułu cła od sprowadzonych z zagranicy dostaw), pracowników itp. Zobowiązania te mają jednak określony czas wymagalności i po jego upływie muszą być uregulowane.

6. BILANS MAJĄTKOWY

Dla potrzeb zarządzania bieżącego oraz podejmowania decyzji rozwojowych jest niezbędna informacja dotycząca zarówno środków gospodarczych i ich struktury, jak i źródeł sfinansowania tych środków. Informacje te zawiera się w zestawieniu noszącym nazwę bilansu. W tym zestawieniu składniki majątkowe, którymi dysponuje podmiot gospodarczy noszą nazwę aktywów (zwyczajowo jest to jego lewa strona) i są ujęte wartościowo, a źródła pochodzenia majątku nazwę pasywów (prawa strona zestawienia).

Z istoty metody bilansowej wynika, że suma aktywów musi się równać sumie pasywów. Jest to tak zwana równowaga bilansowa, którą się wyraża równaniem:

$$\boxed{\text{SUMA AKTYWÓW}} = \boxed{\text{SUMA PASYWÓW}}$$

a w skrócie:

$$A = P$$

Można to przedstawić przy pomocy przykładu.

PRZYKŁAD IV.

Założenia:

W podmiocie gospodarczym stan majątkowy na dzień 31.12.1997 r. przedstawiał się następująco:

1. Zapasy	70 000
2. Papiery wartościowe przeznaczone do obrotu	3000
3. Środki pieniężne	20 000
4. Należności i roszczenia	7000
5. Rzeczowy majątek trwały	160 000
6. Finansowy majątek trwały	20 000

7. Wartości niematerialne i prawne 12 000

8. Należności długoterminowe 8000

i znajdował pokrycie w:

1. Zobowiązaniach długoterminowych 68 000

2. Zobowiązaniach krótkoterminowych 12 000

3. Funduszu podstawowym 128 000

4. Funduszu (kapitale) zapasowym 70 000

5. Funduszu (kapitale) z aktualizacji wyceny 12 000

6. Wyniku finansowym netto 10 000

Rozwiązanie:

Sporządzony na podstawie tych założeń bilans, będzie miał następującą postać:

Aktywa		Pasywa	
A. Majątek trwały	200 000	A. Fundusz (kapitał) własny	220 000
I. Wartości niematerialne i prawne	12 000	I. Fundusz (kapitał) podstawowy	128 000
II. Rzeczowy majątek trwały	160 000	II. Fundusz (kapitał) zapasowy	70 000
III. Finansowy majątek trwały	20 000	III. Fundusz (kapitał) rezerwowy z aktualizacji wyceny	12 000
IV. Należności długoterminowe	8000	IV. Wynik finansowy netto	10 000
B. Majątek obrotowy	100 000	B. Zobowiązania długoterminowe	68 000
I. Zapasy	70 000	C. Zobowiązania krótkoterminowe	12 000
II. Należności i roszczenia	7000		
III. Papiery wartościowe przeznaczone do obrotu	3000		
IV. Środki pieniężne	20 000		
Suma aktywów	300 000	Suma pasywów	300 000

Bilans, jako dokument, odzwierciedla wartościowo majątek podmiotu i źródła jego sfinansowania w sposób statyczny, tzn. na określony moment czasowy. Moment ten jest nazywany momentem bilansowym i odnosi się głównie do dnia zamknięcia okresu sprawozdawczego (np. 31 grudnia każdego roku). Można mu nadać charakter dynamiczny, wykazując

wszystkie zmiany, jakie zaszły w majątku i źródłach sfinansowania pod wpływem prowadzonej w podmiocie działalności gospodarczej.

Każdy bilans musi posiadać pewne, określone prawem cechy formalne, a w szczególności:

- nazwę podmiotu gospodarczego sporządzającego bilans,
- określenie dnia, na który sporządzono bilans,
- zgodność sumy aktywów i pasywów,
- datę sporządzenia bilansu,
- wyszczególnienie nazw i wartości grup środków gospodarczych oraz źródeł ich sfinansowania,
- podpisy kierownictwa zarządu lub dyrekcji.

Grupowanie składników zarówno w aktywach, jak i w pasywach jest dokonywane według określonych przez normy prawne zasad i reguł oraz logicznego grupowania według zbliżonej treści ekonomicznej. Kryterium płynności w porządkowaniu aktywów do bilansu wymaga, aby były one prezentowane w kolejności, o której powinna decydować możliwość zmiany poszczególnych środków gospodarczych na środki pieniężne. W polskim prawie uszeregowanie aktywów następuje według wzrastającej płynności.

Uszeregowanie pasywów następuje z kolei według stopnia ich wymagalności, czyli pilności ich zwrotu. Ustawa o rachunkowości nakazuje porządkowanie pasywów od najmniej do najbardziej wymagalnych.

Spis treści

Wstęp	3
1. Wiadomości ogólne	5
2. Funkcje i struktura rachunkowości	7
3. Zasady i reguły rachunkowości	15
4. Majątek jednostek gospodarczych (w tym wojskowych podmiotów gospodarczych).....	25
4.1. Pojęcie i klasyfikacja majątku trwałego	27
4.1.1. Rzeczowy majątek trwały.....	28
4.1.2. Wartości niematerialne i prawne	31
4.1.3. Należności długoterminowe	32
4.1.4. Finansowy majątek trwały.....	33
4.1.5. Amortyzacja majątku trwałego.....	34
4.2. Pojęcie majątku obrotowego.....	41
4.2.1. Klasyfikacja majątku obrotowego	43
4.2.2. Metody wyceny magazynowego rozchodu zapasów.....	45
5. Źródła sfinansowania środków gospodarczych	49
6. Bilans majątkowy	52

